

12 42

159

U-45

1940

2010

2001

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Մ. ՍԷՔՍԵՆՆԵՐՆ

159

U-45 W

ԿԱՄՔԸ

ԳԼՈՒԽ ՄԸ

ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ

ԱՆՏԻՊ ՄԷԿ ԵՐԿԱԾԻՐՈՒԹԵՆԷՆ

ԳԱՀԻՐԷ

1910

20509-60

ԿԱՄՔԸ

Կամքը կեանքն իսկ է

I

Մարդկային կեանքի գործադրութեանց մէջ
կան որ կը գործադրուին անգիտակցաբար եւ
նոյն իսկ անզգաւաբար, իսկ կան ալ որ կը գործա-
դրուին գիտակցաբար եւ նոյն իսկ կամեցողաբար:
Առաջինները ստիպողական են ու անխուսափելի,
մինչդեռ վերջինները սոսկ կամայական են ու
կամեցողական:

Կայ գործունէութեան ասպարէզ մը որտեղ
մէջ մարդ գերի մ'է սոսկ՝ աջէն ու ձախէն կապ-
կըպուած: Իր առջև միայն մէկ ճամբայ կայ
բացուած՝ մէկ գծի վրայ՝ ուսկից պարտի ընթա-
նալ անիկա, ստիպողաբար: Մարդ կ'ուտէ, ան-
ըզգաւաբար եւ ստիպողաբար կ'ուտէ, չ'ուտել կամ
անոր տեղ ուրիշ բան մ'ընել չիկրնար ընել:
Մարդ կը բնանայ. չի բնանալ չ'ըլլար: Մարդ
գեղեցիկը կը սիրէ, չի սիրել կարելի չէ:

Բնագրի աշխարհն է ատիկա:

Սակայն կայ գործունէութեան տարբեր աս. պարէպ մ'ես, որուն մէջ ամէն դի բաց է մարդու առջև: Իր կամքն է որ կը տիրէ հոն, բացարձակապէս: Ու է բանէ մը կախում չունի անիկա: Հոն կատարեալ աղատութիւն կը վայելէ մարդ՝ իր ուղածը ընելու և իր ուղած կերպով ընելու:

Բարոյական աշխարհն է այս վերջինը: Այս շրջանակը անկախ թագաւորութիւն մ'է պարզապէս և մարդ անոր ինքնավար թագաւորը, որ ինքնագլուխ կարող է հպատակեցնել ամէն բան իր կամեցողութեան, որ ազատ է շարժիլ ու գործել բոլորովին սանձարձակ: Բոլորովին իր կամքէն կախում ունի ընտրել իր սիրած սկզբունքը, իր ցանկացած իտէալը, իր փափաքած նպատակը, իր գերընտրած Գերագոյն-Վախճանը:

Հոգեբանականապէս ալ մարդը զգացող եւ խորհող էակը չէ սոսկ: Կարեօր լրացուցիչ մը կայ ասոնց: Անիկա ընտրող և գործադրող էակն է միանգամայն: Զգայականութենէ և բանականութենէ չեն բազկանար սոսկ հոգւոյն կարողութիւնները: Կայ նաև կառնցողութիւնը, ընտրող և գործադրող զօրութիւնը՝ կամքը: Կամքը որ կը չափաւորէ եւ կիրականացնէ զգացումները զգայականութեան, կամքը որ կը կերտէ ու կիրագործէ խորհուրդները բանականութեան: Ինքնակամութեան և ինքնասահմանութեան գերագոյն

բնութիւնը մարդուն՝ որ բարոյական աշխարհին մէջ ինքնավար է ու անկաշկանդ:

Բուն ընդդիմախօսներ ունինք սակայն: Շատեր կ'ան որ մեր առջև պիտի դնեն փիլիսոփայական դրութիւններու երկայն շարք մը, որ կուրանայ մարդկային կամքին այս ազատ բնաւորութիւնը: Անոնք կը պնդեն թէ մարդկային կամքը խաղալիկ մ'է պարզապէս արտաքին ազդակներու և շարժառիթներու ձեռքը, որ բնականօրէն կը հպատակի միշտ՝ անոնց ամենազօրաւորին կողմը. Կիւրաթեք եղեւն է անիկա, որ հովուն փշած կողմը կը ծռի անպատճառ:

Ստուգութիւն, Հարկաւորութիւն, Բաղդակք, քոնութիւն, Մեքենականութիւն և Ստիպողականութիւն կոչուած փիլիսոփայական դրութիւնները բոլորովին կը մերժեն մարդու բնութեան վերագրել ինքնակա բնութեան եւ ինքնասահմանութեան յատկանշական երեւոյթները, և կը պնդեն թէ մարդուն կամքը իբրև հասարակ բնական զօրութիւն մը՝ ստիպեալ կը ձգտի դէպի այն նշանակէտը զոր Տիեզերքին Տէրն ու Տնօրէնը նշանակած է իսկզբանէ անտի՝ իր տիեզերական ընդհանուր ծրագրին կատարելագործութեանը յարաբերութեամբ:

Կան Անստուգութեան և Հանապականութեան դրութիւնները որոնք կ'աւք բացատրութենէն կը վտարեն խոյսի և յատկագծի

յատկերևոյթները, ըլլայ նոյնիսկ դուրսէն՝ Արար-
չապետէն կիրարկուած, և կը ջանան հաստատել
թէ մարդկային կամքին գործառնութիւնները
բոլորովին անորոշապէս, կոյրզկուրայն կը կա-
տարուին, երբեմն այս ու երբեմն այն կերպ:

Եւ այս դրութիւններու ամէնքը կուգան
կը միանան սա ընդհանուր գծին՝ վրայ թէ
մարդկային կամքը, կամեցողութեան զօրութիւ-
նը, բնական զօրութիւն մըն է պարզապէս՝ ոչ ա-
ւելի, ոչ պակաս:

Մարդկային կամքի բնութեան նկատմամբ
այսօրինակ փիլիսոփայութիւնը ունի գիտական,
հոգեբանական հիմունքէ զուրկ է սակայն, ու
երեւակայութեան ծնունդ է պարզապէս՝ և ոչ
թէ իրականութեան: Հետզհետէ գաղափարաց
աշխարհէն կ'անհետի այս մտացածին և անտը-
րամաբանական վարդապետութիւնը: Ինք-
նին մեծ հակասութիւն մ'է ընդունիլ առանձնա-
յատկանշական զօրութեան մը գոյութիւնը որ
կամք կը կոչուի, ու ապա դառնալ ուրախ ա-
նոր էական և կեդրոնական առանձնայատկութիւ-
նը՝ ազատականութիւնը, այսինքն բուն կամքը ինք:
Տգիտական բռնաբարութ մ'է հակաճառել ընդգէմ
արդի հաստատահիմն հոգեբանութեան ամենա-
պարզ վերլուծութիւն՝ հոգւոյ կարողութիւններուն
որոնց մէկն է կամքը, ազատ կամքը, ինքնուրոյն
ընտրող և գործող զօրութիւնը: Ամենէն ապսխարո
բանն է աշխարհիս վրայ՝ դէմ խօսիլ կամ ան-

գիտակից ըլլալ մարդկային այն տիեզերական
գիտակցութեան թէ կայ ընդմիջտ մարդու մէջ
զօրութիւն մը՝ կամքը, որով առանց ունի ար-
տաքին արգելքի և հարկաւորութեան կամ ստի-
պումի ինքն իր մէջ ազատ է անիկա իր ուղածը
ընել, իր ուղածին պէս ընել, հիմակուան ըրա-
ծը քիչ մը վերջ փոխել, ու ուրիշ տեսակ ընել՝
իւր իսկ բանականութեան լոյսով ու առաջնոր-
դութեամբ: Պիտի ուրանանք ուրեմն յայնժամ
բարոյականի գոյութիւնը, որուն իրաւունք, պար-
տաճանաչութիւն, ինքնագոյութիւն, ինքնադա-
տազարտութիւն յատկերեւոյթները անխուսա-
փելի կերպով ինքնակամութեան և ինքնասահ-
մանութեան բնութիւն մը կենթադրեն: Ինչպէս
մեկնելու է ուրեմն հակասութիւններու անհատ-
նում չարքը՝ մարդուն յարաբերակից սա տիեզեր-
քին մէջ՝ այն Արարչին որուն երբեք ներելի
չէ վերագրել ունի հակասականութիւն՝ բանա-
կանօրէն: Ինչ է չարը և բարին, ապա թէ ոչ
մարդկային ազատ կամեցողութեան անմիջական
և բնական հետեանքը:

II

Ինչ որ փորձեցինք ցուցնել վերի խօսքերուն
մէջ, մարդու աստուածացումը չէր սակայն:
Մարդը իբրեւ միակ կամեցող և ամենակարող
գոյութիւն մը ներկայացնել չէր մեր նպատակը,

այլ ցուցնել միայն թէ իր միջավայրին և ինքն իր մէջ ազատ կամեցող և ազատ գործող էակ մ'է անիկա: Մարդը արարչագործութեան այն միակ հրաշակերտն է որ մէկ կողմանէ անկախ է, միւս կողմանէ կապակից: Արարչին աշխարհին մէջն է որ կը գոյանայ ու կ'ապրի մարդ արարածը: Տիեզերքին մէկ մասը, մէկ տարրը կը կազմէ անիկա:

Մարդն այս տիեզերքին մէջ կը տեսնէ իր շուրջը գոյացութիւններ, գորութիւններ, իրողութիւններ որ անջատ են իրմէն ու անկապակից: Իր կամքին ծնունդը չեն անոնք: Ուրիշ կամք մը կայ, տիեզերական կամք մը՝ այս ամէնուն իբրեւ պատճառ-գորութիւն: Անկեղծ ներքնահայեցութիւն մը կը բաւէ նոյնիսկ համոզելու զինքը թէ իր կամքը ինքզինք իսկ գոյացնելու բաւարար չէ. իր գոյութիւնը կը պարտի անիկա ուրիշ ստեղծիչ, ուրիշ մէկ կամք-չինիչ գոյութեան մը:

Կայ կամք մը մարդկային կամքէն զատ եւ անկէ տարբեր, կայ Մայր-կամք մը որ կը կառավարէ բնական և կենդանական գորութիւնները, և որ աղբիւրն է ուսկից կը բղխին մարդոց բազմութիւ կամքերը:

Արարչին կամքն է ասիկա: Ինչպէս որ մարդը իրեն համար կը կամի, կը յատակադծէ ու կը գործէ իր ասպարէզին մէջ, նոյնպէս Աստուած ալ իր յաւիտենական բանականութեամբ յղա-

ցած ու կամեցած է Տիեզերքը, և ընդմիշտ կը գործէ անոր մէջ՝ իր կատարելագործութեան հասցնելու զանիկա: Մարդը աշխարհի վրայ դեռ գոյութիւն չըստացած կը կամէր Անիկա, կը գործէր ու կը կատարելագործէր իր իտեալը: Բնական ու կենդանական աշխարհներու մէջ կը գործէր Անիկա, և կիրագործէր իր կամքը, կիրականացնէր իր նպատակը:

Լուրջ քննութիւն մը պիտի լինի հետապնդել թէ արդեօք Աստուածային այս կամքը կա՞յ նաև մարդոց շրջանակին, բարոյական աշխարհին մէջ, և հոն ևս կը կամի՞ ու կը գործէ: Երբ մարդ իր Գերագոյն-վախճանը, յաւիտենական բազդը կ'որոշէ, արդեօք Աստուած ինքը չէ՞զո՞ք է բոլորովին, չունի՞ Անիկա կամք մը այս յոյժ կարեւոր գործին նկատմամբ, ըլլա՞յ մարդուն կամքին համաձայն, կամ ըլլա՞յ անոր հակառակ: Երբ մէկը իր տիեզերքին մէջ կը կամի ընելու գործք մը որ կարող է ազդելու բոլոր աշխարհի մը պատմութեան, այս կամ այն կերպ, բիշ թէ չատ, արդեօք Մեծ-Տնօրէնը չունի՞ ինքն ալ կամք մը այդ գործքին յարաբերութեամբ: Մոսկ մարդուն ձեռքն է մարդա-բարոյական աշխարհը, թէ արդեօք Աստուած ինքն ևս իր կամքովը միշտ ներկայ է հոն՝ կամենալու և գործելու:

Մարդկային կամքը ուրացողներ միշտ ու նեցած են իրենց հակառակ հոսանք մը, որուն

պաշտպանները հաստատելով մարդկային կամքին իրականութիւնը, կը մերժեն ընդունել Աստուածային կամքի մը գոյութիւնը՝ բարոյական աշխարհին մէջ: Անոնք այնչափ ազատ և ինքնագլուխ կը դաւանին մարդկային կամքը, այնքան մեծ կը տեսնեն անոր զօրութիւնը, այնչափ ընդարձակ կը նկատեն անոր կարողութիւններն ու կարելիութիւնները, որ ինքնաբերաբար Աստուածային կամքը ուրանալու սխալմունքին մէջ կիյնան: Ինչպէս որ ոմանք Աստուածային և մարդկային կամքերը իրարու հետ համաձայնեցնելու խնդրոյն մէջ իրենց հանդիպած դժուարութիւններէն և երկութեան հակասութիւններէն ազատելու համար կուրանան մարդուն կամքը, և անոր հետեանքները բնականաբար, նոյնպէս ալ շատեր կընդունին լոկ մարդուն կամքին գոյութիւնը, զոր, կը պնդեն թէ, չօչափելիօրէն գիտեն, ու կուրանան Աստուածայինը որուն գոյութիւնն ու գործունէութիւնը իրենց համար երեւակայական է:

Կան նաև որ նիւթապաշտներ են և արդէն անաստուածութեամբ կը մօտենան ամէն բանի, որով երբէք չեն կրնար տեսնել կամք մը վերագրուելիք Աստուծոյ մը զոր արդէն չեն ընդունիր և չեն գիտեր:

Սակայն բուն իրողութիւնը այն է թէ այս երկու ուրոյն կամքերն ևս կան և իրականութիւն են: Ոչ միակողմանի դատողութիւն մը երբէք չի կրնար անտեսել այս երկու համընթաց գոյացու-

թիւնները: Իրօք մարդը ազատ ստեղծուած է, ինքնիրենն կ'որոշէ անիկա իր յաւիտենական բաղձը և կը կառավարէ իր ամէնօրեայ գործերը: Աստուածային Մայր-կամքն իսկ չէ կարող բռնադատել անոր կամեցողութիւնը. բոլորովին ազատ է մարդը ինքն իր մէջ՝ իրրև բարոյական էակ: Սակայն միևնոյն ատեն անհերքելի իրողութիւն մ'է թէ Արարիչն ալ ունի անոր նկատմամբ իրեն սեփական կամքը, որով Անիկա կը կամի որ այս կամ այն յաւիտենական բաղձն ու վախճանը ունենայ իր արարածը, և այս կամ այն որոշ արդիւնքը լոյսէ անոր ձեռամբ իր նախապէս յատակադրեալ տիեզերքին մէջ: Մարդուն իւրաքանչիւր պարագայի առթիւ ունեցած կամեցողութեան յարակից Անիկա ինքն ալ ունի իր կամեցողութիւնը: Եթէ երբէք բանական էութիւն մ'է Անիկա, եթէ երբէք Արարիչը ունի խորհուրդ, ունի իտէալ և նպատակ, ինչպէս ունեցած է կարողութիւն՝ ստեղծելու տիեզերքը և անոր զօրութիւնները, և ընդորս մարդը, անարակոյս ունի Անիկա նաև կամք մը, առ աւելի բարոյական աշխարհին մէջ, մարդուն կախին առնելիք: Մինչդեռ Աստուած ինքըն է ուսկից կը բղխին խորհուրդը, իտէալը և նպատակը: Իրմէն ժառանգած ունինք մենք այս ամէնը: Ստեղծագործութիւնը աննշանակ և քառասոյին բան մ'է եթէ վախճան-նպատակ մը չիկայ անոր ետին: Իսկ եթէ կայ Աստուածային

նշանակէտ մը տիեզերքին ծայրը, նոյն իսկ այս իրողութիւնը կ'ենթադրէ որ անխուսափելիօրէն որոշ կամեցողութիւն մ'ունեցած ըլլայ Սնիկա, ինչպէս բնական այխարհին մէջ, նոյնպէս և եւս աւելի բարոյականին մէջ, առընթեր մարդկային իւրաքանչիւր ընտրողութեան և գործադրութեան՝ նուազ կամ յոյժ կարեւոր:

Բանականէն զատ իր գործնական կողմըն ալ ունի խնդիրը: Դիմենք բարդկային փորձառութեան և վկայութեան, այս մասին: Նախ պէտք է ընդունինք թէ կան մարդիկ որոնց կեանքի փորձառութիւնը իրենց, կամքին համընթաց, վերին, Աստուածային կամք մը չի մտնանչեւ, երբեք չեն ունեցած անոնք այն զգացումը թէ վերին կամք մը կայ կամող և գործող՝ իրենց կամքին բովընտի: Եւ զարմանալի չէ ասիկա: Կայ մարդ որ մինչև ցմահ կամեցողութեան կեանքը ապրելով հանգերձ, գիտակից չէ վերստին թէ՛ որոշ և սահմանեալ զօրութիւն մը կայ կա՛ր կոչուած որ կը գործէ իր ներսիդին ու կը կառավարէ զինք ու իր գործերը: Որչափ իրողութիւններ կան որոնց մէջ մարդ ամբողջ կեանք մը կապրի ու կը մեռնի, և վերստին չըզգար, չիմանար անոնց գոյութիւնն ու զօրութիւնը:

Բայց միւս կողմանէ կայ նաև ուրիշ դասակարգ մը, մարդոց մէջ, որ հակառակը կը վկայէ: Կան մարդիկ որ իրենց խորին և գիտա-

կից փորձառութեամբը գիտեն ու կը վկայեն թէ իրենց կարին առընթեր և անոր վերև կայ նաև ուրիշ կամք մի, արտաքին զօրութիւն մը: Անոնք կըզգան թէ կայ ընդմիջտ Աստուածային որոշ կամք որ կը վաւերացնէ կամ կը մերժէ իրենց կամեցողութիւնները: Իրողութիւն է թէ շատ անգամ դժուարին է գիտնալ Աստուծային կամքը ներկայ պարագային նկատմամբ, սակայն և այնպէս խորին է անոնց գիտակցութիւնը թէ կայ Մեծ-կամք մը, և կեանքի ամենամեծ գործը արդէն այդ կամքը երևան հանել և գործադրելն է: Եւ բարի, վստահելի մարդիկ են այս վկայութիւնը տուող անձինք:

Սակայն արդեօք ցնորք մ'է, պատրանք մը սոսկ ինչ որ անոնք փորձառութիւն և իրականութիւն կը կոչեն: Յտորք է, ուրեմն, դարբնութեամբ ընթանական ժառանգութիւնը՝ մարդկային անխուսափելի բնութիւնը՝ կրօնքի հսկումիտաքիշնը, որ Աստուածային կամքի մը գոյութիւնը կենթադրէ անպատճառ՝ իրամենավեմ նշանակութեամբ: Պատրանք է, ուրեմն, սիրոյ չափ բնական, չընչառութեան չափ անհրաժեշտ և կեանքի չափ իրական Աղբքը, որ Աստուածային կամքին բնութեանն ու մշակութեանը կարելիութիւնն է, իր ամենակարեւոր մէկ իմաստովը:

III

Տեսանք թէ առաջադրուող ամէն գործադր-

րութեան առթիւ, որ կամեցողութեամբ գործադրուելու բնութիւնն ունի, կայ կամք մը մարդուն կողմանէ, ինչպէս և կայ նաեւ կամք մը Աստուծոյ կողմանէ: Հիմա կուգանք բնեւէութիւնէ և այս երկու կամեցողութեանց յարաբերութիւնը իրարու հետ:

Նախ պէտք է ճշգրիտ ծանօթութիւն մը կազմել սոյն երկու ուրոյն կամքերու իսկական բնութեանց վրայ:

Աստուծոյ կամքը անխորտակ է և կանխորոշեալ միշտ, անկեղծարարացի առթիւ: Անիկա կը կամի որ մարդ առաջագրուած գործը այն ինչ կերպ ընէ և Վիսայն այն կերպ: Խորհիլ ու ապա որոշել՝ չիկայ Աստուծոյ համար: Այս էական բնութիւնը բնական հետեւորն է հետեւեալ կրկին ճամարութիւններուն: — Առաջին, Աստուած իսկզբանէ որոշուած ու հաստատուած նպատակ մ'ունի՝ իբրեւ վախճան իր ստեղծագործած տիեզերքին: Հաստատ է այս կէտ-նպատակին, և իր ուղղակի գործունէութիւնը և երկրորդական զօրութիւններու գործակցութիւնը, փերջապէս ամէն բան թէ բնական և թէ բարոյական աշխարհին մէջ, պարտին զէպի այդ գերազոյն նշանակէտը ձգտիլ, առանց խոտորելու և առանց կասելու: Երկրորդ, Աստուած Ամենագէտ է: Անիկա իսկզբանէ անտի գիտէ ամէն բան: Գիտէ իրողութիւնները և անոնց հետեւանքները, գիտէ նոյնպէս թէ ինչ պիտի լինի հետեւանքը քու իւրա-

քանչիւր գործադրութեանդ: Այսպէս Անոր նախասահմանեալ նպատակը և ամենագիտութեան բնութիւնը տրամաբանական և անխուսափելի մէկ հետեւանք ունին միայն՝ թէ Վի է և Վճռական Աստուծոյ կամքը մեր իւրաքանչիւր գործադրութեան առթիւ:

Մարդուն համար այնպէս չէ սակայն: Անիկա ոչ ամենագէտ է և ոչ ալ իսկզբանէ որոշած իր նպատակակէտը: Ան ստիպուած է պահ մը խորհելու, հեղ մը տարակուսելու և ապա ընտրելու իր Գերագոյն-Վախճանը, ինչպէս նաեւ երկրորդական մէն մի պարագան իր կեանքին: Եւ այս ընտրութիւնն ու գործադրութիւնը կամ հաճելի պիտի ըլլայ Աստուծոյ, և կամ անախորժ, անիկա կամ միայն իր կամքը եղած պիտի ըլլայ և կամ Աստուծոյ կամքը միանգամայն, որ արդէն կանխորոշուած է ու միատեսակ:

Արդ այս կրկնակ կամքերու տարրական եւ յատկանշական բնութիւնները ինկատի առնելով՝ ակընյայտ կերեւի թէ երբ մարդուն ընտրող և գործադրող կամքը չիման կուգայ Աստուծային կամքին հետ, երկու ճամբայ կ'առաջադրուի մարդուս առջեւ, — կամ հակառակիլ անոր, և կամ համաձայնիլ անոր հետ:

Եւ այս երկուքն ևս կարելիութիւններ են ու իւրողութիւններ: Քննենք:

Առաջին. — Մարդը կրնայ Աստուծոյ կամքին,

հակառակը կամիլ:

Եթէ Աստուածային կամքը միակ բարիքը կը կազմէ մարդուն և Անոր կամքին հակառակ կամիլ չարը ընտրել ըսել է բացարձակապէս, ու հետեւաբար անտեսել գերադոյն բարիքը, ինչո՞ւ և ինչպէ՞ս ուրեմն կը մերժէ այդ կամքը առնիկա, մարդը, որ զիտէ յաճախ այս տարրական ճշմարտութիւնը: Այս հարցումը պատասխան չունի: Բարոյական աշխարհի մեծ կնճիռն է առնիկա, որ անլուծելի կը մնայ ընդմիջաւ: Մարդու տգիտութենէն չի բղիւիւր այս հակառակութիւնը, բանի որ ան ատեն մարդը տրամաբանօրէն անպատասխանատու պիտի նկատուէր: Ակնքեալ է թէ մարդս գիտակցութեամբ կը մերժէ Աստուածային կամքը, բարին, և կընտրէ իրեն անոր հակառակը, չարը: Բայց ինչո՞ւ, չենք գիտեր և այդ չէ հիմա բուն հարցը: Միայն թէ իրողութիւնը քաջածաւօթ է ու անվիճելի: Մարդ կը հակառակի Աստուածային կամքին և կը կամի Անոր կամքին հակառակ: Մեղքը, չարը, մարդկային ալիքան աղէտները վաւերացուցիչ փաստերն են այս դատին: Այն առտիճան ճշմարիտ և ինքնայայտ է իրողութիւնը որուն վրայ ծայրայեղական լաւատեսներ միայն կըրնան կասկածիլ:

Վերի խօսքերը անտարակոյս չառ մը միտքերու մէջ անմիջապէս սա առարկութիւնը պիտի յարուցանեն թէ կարելի է որ մարդս կա-

րող լինի Աստուծոյ կամքին հակառակ կամիլ ու գործադրել: Եւ եթէ այո՞, ինչպէ՞ս կրնան իրագործուիլ բարոյական աշխարհին մէջ Աստուծոյ ունեցած յաւիտենական իտէալները, ինչպէ՞ս կրնայ կատարելագործուիլ Անոր տիեզերային Կերագոյն-Վախճանը:

Պարզ խօսելով, մենք կընդունինք արդարեւ թէ բարոյական աշխարհին մէջ մարդ կրնայ դիմադրել Աստուծոյ ու նոյնիսկ ճգնիլ աւրելու Անոր կարգադրութիւնները, և Աստուած ինքն անկարող է արգիլել ոչողապէս՝ մարդուն այս ազատ կամեցողութիւնը: Հակասութիւն մ'է ինքնին խորհիլ թէ Աստուած կ'արգիլէ մարդը որ կամի իր կամքին հակառակ, երբ գիտենք թէ Անիկա ինքը տուած է մարդուս կամքը, ազատ կամքը, իր ուզածին պէս կամենալու ու գործելու՝ իբրեւ բարոյական էակ: Հոս Աստուած ինքնասահմանեալ է:

Աստուածային ամենակարողութիւնը խանգարուած չըլլա՞ր, սակայն, այսպիսով: Երբէ՞ք: Նոյնիսկ անգամ մ'ես շեշտուած կը ըլլայ այդ ամենակարողութիւնը: Աստուածային ինքնասահմանաւորուելը աստուածային ամենակարողութեանէ մը և գերադոյն ազատութիւնէ մը միայն կըրնայ ծնունդ առնուլ: «Աստուծոյ վրայ ամենաբուն ստիպողականութիւնը կը զուգահեռի առմենաբարձր ազատութեան հետ»: Իր ամենակալ կարողութեամբ նա ստեղծագործեց մարդը, որ ազատ կամքով, և իր ամենակարողութեամբ, և ամենաազատութեամբ կրնայ Անիկա

20509-60

նկատի առնուլ և յարգել անոր ազատութիւնը:

Մարդուն բարոյական աշխարհին մէջ յարուցած այս շփոթն ու անկանոնութիւնը արդարեւ պիտի աւրեր Մեծ-Տնօրէնին տնօրինութիւնները, այլ սակայն եթէ մէկդի քաջուած լինէր Անիկա՝ բոլորովին չեղոք դիրքի մէջ՝ մարդուն ազատ կամքը ստեղծելէ վերջ, եթէ ամէն բան մարդուն գործունէութեանը և քմահաճոյքին թողուած լինէր, եթէ նա առտուածեանին (deist) աստուածը լինէր, և կամ ժամագործը որ շինելէ վերջ ժամացոյցը, մէկ կողմ կը դնէ անգամ մ'ալ անոր երեսը չի տեսնելու:

Բայց ո՛չ, անհիմն է այս կասկածանքը, քանի որ ստիպուած ենք ընդունելու թէ Աստուած ինքը ներկայ է տիեզերքին մէջ և հոն կը գործէ անձամբ: Անիկա իր ամենագիտութեամբը՝ մարդը ստեղծելէն առաջ իսկ գիտէր թէ անիկա պիտի դիմադրէր իր կամքին, և ահա մարդուն ստեղծագործութեան հետ մէկտեղ կըսկըսէր նաև Աստուածային ուրիշ կարգադրութիւն մը: Մարդկային կամքը Աստուածային կամքին հետևողներու և անոր համաձայնեցնելու կարգադրութիւն մը՝ գործադրելի առանց բռնադատութեան: Փրկագործութեան կարգադրութիւնը:

Մարդկային կեանքի առաջին օրէն սկսեալ Անոր սուրբ հոգին կը գործէ ուղղակի մարդոց հոգիներուն մէջ, հոն յարատեւ շնչեղութիւն արդարը և ներկայացնելով բարին: Հնադարեան նահապետները, տեսանողները, մարգարէները և քահանայական սոհմբ այս գործին նուիրեալ պաշտօնեաներն էին: Քրիստոսի մարմնաւորութիւնը աւելի զօրաւոր, աւելի կատարեալ թուական մը կը բանայ Աստուածային

յին այս կարգադրութեան մէջ: Անոր միակ գործը աշխարհի մէջ՝ կը կայանայ Աստուածային կամքը ցուցադրելու և մարդկային մոլորեալ կամքը անոր հրաւիրելու և վերադարձունելու մէջ:

Աստուած կը գործէ և բարոյական աշխարհը անտարակոյս պիտի ունենայ իր բարի վախճանը: Քրիստոնէութիւնը, որ չըստիպեր, չի բռնադատեր մարդը, այլ հրաւեր կը կարգաւ միայն, ու սակայն նորէն մեծապէս կը յաջողի մարդը դարձի բերելու, զանիկա Աստուածային կամքին համակերպեցնելու, վերջապէս անանկ նոր սիրախորթ աշխարհ մը պիտի բանայ հոգւոյն զգայականութեան, և անանկ լուսաւորութիւն մը պիտի յնորհէ անոր բանականութեան, որ կամքը պիտի սթափի, նոր ու նոր պիտի գտնէ ինքզինքը, և նշմարելով ուղիղ ճամբան, պիտի յանձնէ ինքզինքը Աստուծոյ, պիտի կատարէ Անոր կամքը:

Ահա այսպէս պիտի իրականանան Աստուծոյ յաւիտենական տնօրէնութիւնները, ու տիեզերքը անարգել պիտի արշաւէ դէպի իր Գերագոյն-Վախճանը:

Երկրորդ. — Մարդ կրնայ համակերպել Աստուծոյ կամքին: Ինչպէս որ ազատ է մարդ մերժելու Աստուածային կամքը, նոյնպէս ազատ է նաև զայն ընդունելու և անոր համաձայն կամենալու և գործելու: Խորհիլ թէ բարոյական աշխարհը միշտ իբրեւ հակառակութիւն մը եղած է ու պիտի ըլլայ Աստուծոյ դէմ ճշմարտութեան միայն կէսը դիտած ըլլալ ըսել է: Կայ նաև ներքին և խորին համաձայնութիւն

մը մարդուն կամքին և Աստուծոյ կամքին միջև: Եթէ կայ արդար և բարի կամեցողութիւն մը, Աստուծոյնն է այդ. ինչո՞ւ մարդ չի հետեւի, ուրեմն, անոր:

Հնադարեան ասէնէն խաւարին շրջաններու մէջն իսկ անպակաս եղած են մեծ մարդիկ՝ հետեւող Եհովային քայլերուն: Բազմաթիւ են անոնք որ անգամ մը զգալէ վերջ Աստուծոյ կամքը, նոյն իսկ իրենց կեանքը վրայ կուտան զանիկա պաշտելու և կատարելու համար:

Ինչքան ապուշ է ու տխւար այն առարկու թիւնը, զոր շատեր կը կրկնեն, թէ ազատ չէ այն կամքը, որ կ'ընտրէ Աստուծոյ կամքը իրեն համար, թէ ազատ կամքը այն է միայն որ կըրնայ չարը կամիլ, ու գործել հակառակ Աստուծոյ, անարգել:

Ամենապարզ տրամաբանութեամբ՝ կամքի ազատութիւնը ուրանալ է ասիկա, բացարձակապէս: Ազատ կամքը այն է միայն որ կրնայ նաեւ բարին, Աստուածայինը ընտրել, ինչպէս չարը: Սահմանաւորութիւն պէտք է վերադրել, ուրեմն, Աստուծոյ կամքին՝ որ միայն բարին ընտրած է իրեն, յաւիտեակաութենէ իվեր:

Կամքը այն ատեն միայն կ'առնու իր ամենաբարձր նշանակութիւնը, այն ատեն միայն իսկապէս ազատ է անիկա, որ ատեն որ՝ առանց ազդուելու չարին բռնակալութենէն և առանց հակամիտելու չարին ընտրութեան, կատարեալ կարողութիւն կը զգայ իր մէջ բարին, Աստուածայինը ընտրելու: Ամենաբարձր և ամենալայն և ամենախորին իմաստով՝ այն կամքը ազատ է միայն որ կրնայ իրապէս հետեւիլ Աստուծոյ կամքին:

IV

Վերի բնազանցական և հոգեբանական բացատրութիւնները բան մը չիպիտի արժեն, եւ մտաւորական յոգնութենէ մը պիտի բազկանան սոսկ, եթէ զանոնք յարաբերութեան մէջ չի դնենք գործնականին հետ:

Տեսանք թէ կայ կեանք մը՝ հակառակ Աստուծոյ կամքին: Նոյնպէս կ'այ կեանք մը համաձայն և հաճելի անոր: Որն է զոր կարծէ ապրիլ:

Պատասխանը արեւու պէս պայծառ է: Այնքան յստակ ուղքան ինքնայայտ ճշմարտութիւն մը: — Այն կեանքը՝ որուն ուղեցոյցը Ամենագէտն է, այն կեանքը՝ որուն տնօրինողը Ամենակարողն է, այն կեանքը՝ որ Աստուածային կամքին մարմնացումն է: Այդ կեանքով միայն կրնայ մարդ գիմագրաւել իր իրական կոչումը տիեզերքի մէջ, կրնայ կատարել անիկա այն դերը, որուն համար կը գոյանայ:

Բազմաթիւ են այն մեծ խորհողները որ պնդեցին թէ մարդը, իբրեւ իր զգայականութեան գերին, իր բանականութեան խնկարկուն և իր կամքին հաճոյակատարը, անստույգ և խառն կեանք մը միայն կրնայ արտադրել: Մենք պիտի ըսէինք թէ դէթ անբաւարար պիտի ըլլար այդպիսի կեանք մը և անհունապէս հեռի իր բուն գոյութեանը պատակը իրականացնելէ: Կեանք մը՝ արտադրուած կամքէ մը որ յարաբերութեան մէջ չէ

իր ծնունդիչ Մայր-կամքին հետ, չի կրնար կօրսալ նկատուիլ:

Ու հոս բնականաբար կ'առաջնորդուինք հարցունելու. — Ի՞նչպէս կրնանք իմանալ Աստուծոյ կամքը՝ որ կարենանք գործադրել զայն: Ի՞նչ է միջոցը:

Բանականութիւնն է այդ միջոցը, պիտի ըսեն ոմանք: Բանականութիւնը՝ որ կը տեսնէ իրողութիւնները, կը դիտէ ու կը բաղդատէ պարագայները, ու կը խորհի, կը տրամաբանէ ու կ'եզրակացնէ: Եւ արդարեւ իր մասնաւոր տեղն ու դերն ունի բանականութիւնը՝ Աստուծոյ կամքը իվեր հանելու մէջ: Զօրաւոր լոյս մըն է անիկա որ կը վառի բարոյականի զամբարին մէջ և կը ցոլացնէ մեզ Աստուծոյ կամքը:

Սակայն մարդուն բանականութիւնը տկար է եւ ոչ ամենագէտ: Պարագայներու, իրողութիւններու ներկայացումները՝ մեր առջև՝ այնքան բարդ են ու խառնաշփոթ, որ անոնց մէջէն ուղիղը, արդարը, բարին գտնալ, հանելու համար շատ խելք, շատ բանականութիւն կը պակսի մեր բով: Աւելի մեծ բանականութեան մը, աւելի սուր դիտողութեան մը պէտքը կայ, բուն ճշմարտութիւնը տեսնալու համար:

Ու յետոյ պէտք է մտաբերել թէ բանականութիւնը մեր բանականութիւնն է: Մեր զգայականութեան ազդեցութենէն բոլորովին զերծ չէ անիկա: Հակազդեցութիւններ դիւրաւ կրնան մթագնել բանա-

կանութեան պայծառ լոյսը: Աշխարհային ճշգրտումներ անընթեռնի կը դարձնեն անոր առջեւ՝ Աստուծոյ կամքը, և բանականութիւնը շատ անգամ նոյն մեր կամքն է զոր կ'անդրադարձունէ մեզ՝ իբրեւ Աստուծոյ կամքը:

Սուրբ Գիրքն է կատարեալ միջոցը, պիտի ըսեն ուրիշներ: Արդարեւ Սուրբ Գիրքը Աստուծային կամքի մէկ օրինագիրքն է, անոր մէկ արձանագրութիւնը, ընդարձակ նշանակութեամբ մը: Անոր մէջ կը վառին լոյս սփռող ամենամեծ ջահերը: Սուրբ գիրքը Աստուածային կենցաղավարութեան առաջնորդն է: Եւ անիկա սըրտանց ընթերցողը արդարեւ գիտակցաբար կամ անգիտակցաբար աւելի Աստուածավայել կեանք մը կը ցոլացնէ:

Սակայն թէ և ճշմարիտ է որ Սուրբ Գիրքը Աստուածային կամքին մէկ յայտնութիւնն է, բայց յայտնութեան ամբողջութիւնը չէ: Հոն աւելի ընդհանրական յայտնութիւնն է որ կ'արձանագրուի: Մինչդեռ կարեւորագոյնը և մեր ներկայ փնտռածը անձնակաւ, մասնակի յայտնութիւնն է: Հոն գրուած չիկայ միշտ թէ ի՞նչ պարտիմ ընել առաջադրուած սա ներկայ պարագային առթիւ: Մասնաւոր յայտնութեան մը պէտքը կայ ընդ միշտ:

Կարելի է ներկայացնել տակաւին ուրիշ կարգ մը միջոցներ՝ այլ սակայն աւելի անգոհացուցիչ:

Ուրեմն պարապ աեղը յողնեցանք փնտռելու բան մը որ չի գտնուիր: Սակայն ոչ: Ատիկա պարզապէս ուրանալ պիտի ըլլար նոյն իսկ Աստուծոյ կաւքին գոյութիւնը: Յոռոտես և յուսախաբ ըլլալու պէտք չունինք: Եթէ կայ Աստուածային կամք մը, կայ նաեւ զանիկա գիտնալու և գտնալու միջոցը: Աստուած անպատճառ պիտի յայտնէ մեզ իր կամքը որուն համեմատ պիտի գործենք իր նախասահմանեալ տիեզերքին նպատակներուն ինպատ: Կայ Աստուածային կամքը և կայ զանիկա գտնալու միջոցը:

Եւ նոր չէ այդ միջոցը: Այնչափ ծանօթ որ չափ կրօնքը, այնքան հին որքան մարդկութիւնը:

Աղօթքը . . . :

Աղօթքը՝ ուր մարդ յարաբերութեան մէջ կը մտնէ Աստուծոյ հետ, աղօթքը՝ ուր Աստուծոյ ազդեցութեան կ'ենթարկէ մարդ իր զգացումը, իր բանականութիւնը, իր կամքը՝ իր հոգին, աղօթքը՝ ուր մարդ կը խօսի Աստուծոյ և կը պատասխանուի Անկից՝ իր գիտակցութեան մէջ, այնպիսի կերպով մը որ չի բացատրուիր, ենթական միայն գիտէ: Գերազոյն խուրհուրդը . . . :

Ահա կրօնքը:

1242

Am

2013

0025429

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0025429

